

контролю над власністю внаслідок недобросовісного застосування процедур банкрутства.

Отже, стрімкий розвиток суспільних відносин та економічних перетворень зобов'язує постійно переглядати нормативно-правове забезпечення державного регулювання процедур відновлення платоспроможності боржника та визнання його банкрутом. Зазначені зміни, що відбулись останнім часом, покликані зробити процедури банкрутства більш ефективними, зменшити корупцію, покращити підприємницьке та регуляторне середовище, збільшити інвестиційну привабливість економіки України, підвищити рівень виконання контрактів та судових рішень, рівень захисту прав власності та захищеності інвесторів.

Література

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : закон України // Голос України. – 1999. – 30 липня.
2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом [Електронний ресурс] : закон України : [прийнятий Верховною Радою 22.12.2011 № 4212-VI]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/>
3. Андрущенко К.А. Науково-теоретичні аспекти здійснення санації підприємства в системі державного регулювання ринкової економіки / К.А. Андрущенко // Облік і фінанси АПК. – 2001. – № 3. – С. 136–139.
4. Грек Б. Банкрутство в Україні: минуле і сьогодення / Б. Грек // Право України. – 2004. – № 6. – С. 24–30.
5. Кушнір І.М. Стан і перспективи розвитку державного регулювання банкрутства (на прикладі Донецької області) / І.М. Кушнір // Економіка та підприємництво. – 2008. – № 4. – С. 99–105.
6. Ткаченко А.М. Законодавче вирішення проблем банкрутства та санації промислових підприємств / А.М. Ткаченко, С.В. Телін // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 4. Т. 2. – С. 41–48.
7. Порушення справи про банкрутство тепер коштує 5365 грн // Закон і бізнес. – 2012. – №6 (1045) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/7849-porushennya_spravi_pro_bankrutstvo_teper_koshtue_5365_grn.html

Надійшла 18.05.2012

УДК 338.246(477)

О. Ф. ЯРЕМЕНКО

Хмельницький національний університет

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто особливості дослідження зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Запропоновано концептуальні засади забезпечення економічної безпеки підприємства на міжнародних ринках.

The features of research of foreign economic activity of enterprises are considered in the article. Conceptual principles of providing of economic security of enterprise are offered on international markets.

Ключові слова: економічна безпека, зовнішньоекономічна безпека, концепція забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, глобалізаційні процеси.

Вступ. В сучасних умовах розвитку світового господарства й зростаючої глобалізації підвищується значення міжнародної економічної діяльності як для країни в цілому, так і для окремих регіонів та суб'єктів господарювання на мікрорівні. Зважаючи на те, що обсяги експорту та імпорту займають значну частку в ВВП України, отже вплив кон'юнктури зовнішніх ринків на економіку країни як на макро-, мезо-, так і на мікрорівні є незаперечним. Найбільший вплив (як позитивний так і негативний) відчувають насамперед підприємства. Для підприємницької діяльності він не лише неминучий, але змушує підприємство удосконалювати систему захисту власних інтересів.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичним та методологічним проблемам забезпечення та удосконалення економічної безпеки на мікрорівні присвячено роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців: А. Воронкової, З. Варналія, Я. Жаліла, О. Свірдової, В. Нижника та інших. Але в більшості випадків вони досліджують лише окремі питання проблеми, пов'язані, насамперед, із формуванням базових засад забезпечення економічної безпеки, визначенням системи економічних інтересів і пріоритетів розвитку, формуванням окремих елементів менеджменту економічної безпеки. Отже стан методологічних засад забезпечення економічної безпеки, на жаль, не можна визнати остаточно сформованим.

Метою публікації є розробка структурованої концепції забезпечення зовнішньоекономічної безпеки підприємства.

Основні результати дослідження. Одним з найважливіших факторів інтеграції України до світового господарства є створення механізму сталого розвитку зовнішньоекономічної діяльності, що залежить значною мірою від можливостей вітчизняних підприємств виробляти і реалізовувати товари в умовах стохастичного впливу міжнародного бізнес-середовища на діяльність підприємства та жорсткої конкурентної боротьби на світових ринках.

Необхідно погодитись з думкою вчених [3], що слід розрізняти якнайменше три типи міжнародної діяльності: торгівельні, спільного підприємництва (виробничі) та інвестування.

Так, Т. Циганкова відзначає, що беручи участь у міжнародній діяльності, одні фірми тільки експортують, інші плідно використовують форми спільного підприємництва або поєднання експорту одного товару та спільного підприємства з виготовлення іншого товару, деякі компанії віддають перевагу формам прямого інвестування і безпосередньої присутності на цільовому ринку [7].

Умови здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємств зумовлюють виникнення специфічного поля, який може мати негативний вплив, що з певною ймовірністю загрожує економічній безпеці суб'єкту господарювання. Морфологічний фокус [4] міжнародної економічної безпеки підприємства може полягати у протистоянні загрозам (небезпекам), узгодженні інтересів груп економіко-управлінського впливу та зацікавлених сторін (відповідно до теорії «груп впливу») та ресурсному забезпеченні двох попередніх фокусів. Таке поєднання відображає морфологічний трикутник міжнародної економічної безпеки підприємства.

Отже, економічна безпека зовнішньоекономічної діяльності підприємства – це екзогенна структурна складова його економічної безпеки, кількісно та якісно детермінована, що забезпечує послаблення або локалізацію загроз та небезпек, захищеність інтересів діяльності в умовах міжнародного конкурентного середовища та сприяє досягненню цілей розвитку підприємства.

Загальною метою забезпечення безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства є довготермінове забезпечення максимально ефективного функціонування на міжнародному ринку суб'єкту господарювання, через підвищення міжнародної конкурентоспроможності продукції, послуг та нарощення зовнішньоекономічного потенціалу підприємства.

Вітчизняні підприємства стикаються з особливими проблемами при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності: з одного боку, це загрози та небезпеки, які виникають внаслідок їх діяльності на зовнішніх ринках (з боку іноземних держав, їхніх об'єднань та окремих компаній, які, створюють бар'єри при вході на ринок, відсутність або неточність інформації про політичні, митно-тарифні, соціокультурні, економічні особливості середовища країни-реципієнта), а з іншого боку, це внутрішні проблеми України, які обумовлені внутрішніми проблемами розвитку країни (трансформаційними процесами), серед яких нестабільність політико-економічного становища, недосконалість створених державою умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, високий рівень оподаткування, брак уваги держави до розвитку високотехнологічних галузей промисловості, що має наслідком нерациональність структури експорту-імпорту і малоперспективну модель міжнародної спеціалізації України. Третім компонентом у загальній структурі загроз зовнішньоекономічній безпеці підприємства є проблеми внутрішнього середовища (проблеми техніко-технологічної забезпеченості, високої матеріаломісткості продукції, її якості, кваліфікації персоналу в питаннях зовнішньоекономічної діяльності тощо), що в кінцевому рахунку знижують рівень конкурентоспроможності та втрати споживачів та ринків збуту.

Зовнішньоекономічна безпека підприємства – багатогранне поняття, яке має власну складну структуру, що формується в фокусі взаємного проникнення внутрішнього та структурного зовнішнього середовища.

Недостатність вивчення питань забезпечення економічної безпеки експортної діяльності підприємства у вітчизняній і зарубіжній теорії зумовила необхідність розробки концепції, у межах якої досліджено теоретичні та методичні аспекти забезпечення зовнішньоекономічної безпеки підприємства.

Щодо тлумачення поняття «концепція», то відповідно до [1 с. 571] (від лат. *conceptio* – розуміння, система) це система доказів певного положення; спосіб розуміння, тлумачення, трактування певних явищ; ідейний задум.

Враховуючи зазначене, під концепцією забезпечення зовнішньоекономічної безпеки підприємства пропонуємо розуміти систему уявлень, яка визначає єдиний, загальний задум політики розвитку суб'єкту господарювання, що враховує стратегічну мету і пріоритети розвитку, важливі напрямки і засоби реалізації визначених цілей, та забезпечується захищеністю усіх елементів від деструктивного впливу внутрішнього та зовнішнього середовищ підприємства при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.

Основні складові концепції забезпечення зовнішньоекономічної безпеки підприємства представлено на рис. 1.

До основних принципів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки підприємства належать наступні:

- ціленаправленість, що виражається в орієнтації на стратегічні та тактичні цілі розвитку підприємства, що має на меті забезпечення кінцевих цілей діяльності підприємства, а також будь-які рішення, які торкаються захисту безпеки підприємства, не повинні вступати у протиріччя з стратегічними цілями в цілому;

- інтегрованість із загальною системою менеджменту підприємства зазначає, що будь-які управлінські рішення, що торкаються захисту інтересів підприємства, прямо або опосередковано впливають на результати діяльності суб'єкта господарювання;
- системність передбачає діяльність, яка повинна носити системний, постійний та упорядкований характер, що охоплює всі складові системи;
- комплексність виражається у розгляді явищ у їхньому зв'язку і залежності, використання різних форм та методів управління при розробці і реалізації заходів, що дозволить досягнути синергетичного ефекту розвитку;
- адекватність – відповідність заходів безпеки реальним та потенційним загрозам; використання системи нейтралізації загроз має відповідати реальному рівню загроз і бути адекватним їхньому рівню;
- пріоритетність – означає, що при розробці й реалізації проекту перевага надається першочерговим завданням, виходячи із загальної концепції стратегічного розвитку;
- забезпеченість, яка полягає в тому, що всі заходи, що передбачені проектом, повинні бути укомплектовані різними видами ресурсів, що необхідні для його реалізації;
- ефективність – забезпечує співставність ефекту управління економічною безпекою підприємства і пов'язаних з їх реалізацією фінансових ресурсів;
- динамізм – суть якого полягає у наступному: динамічність середовища впливу на підприємство вимагає високого динамізму реагування на його зміну із боку управління, підготовка кожного управлінського рішення повинна враховувати альтернативність підходів та пріоритетність інтересів самого підприємства
- орієнтація на постійну підтримку та розвиток зовнішньоекономічної безпеки як складової економічної безпеки підприємства.

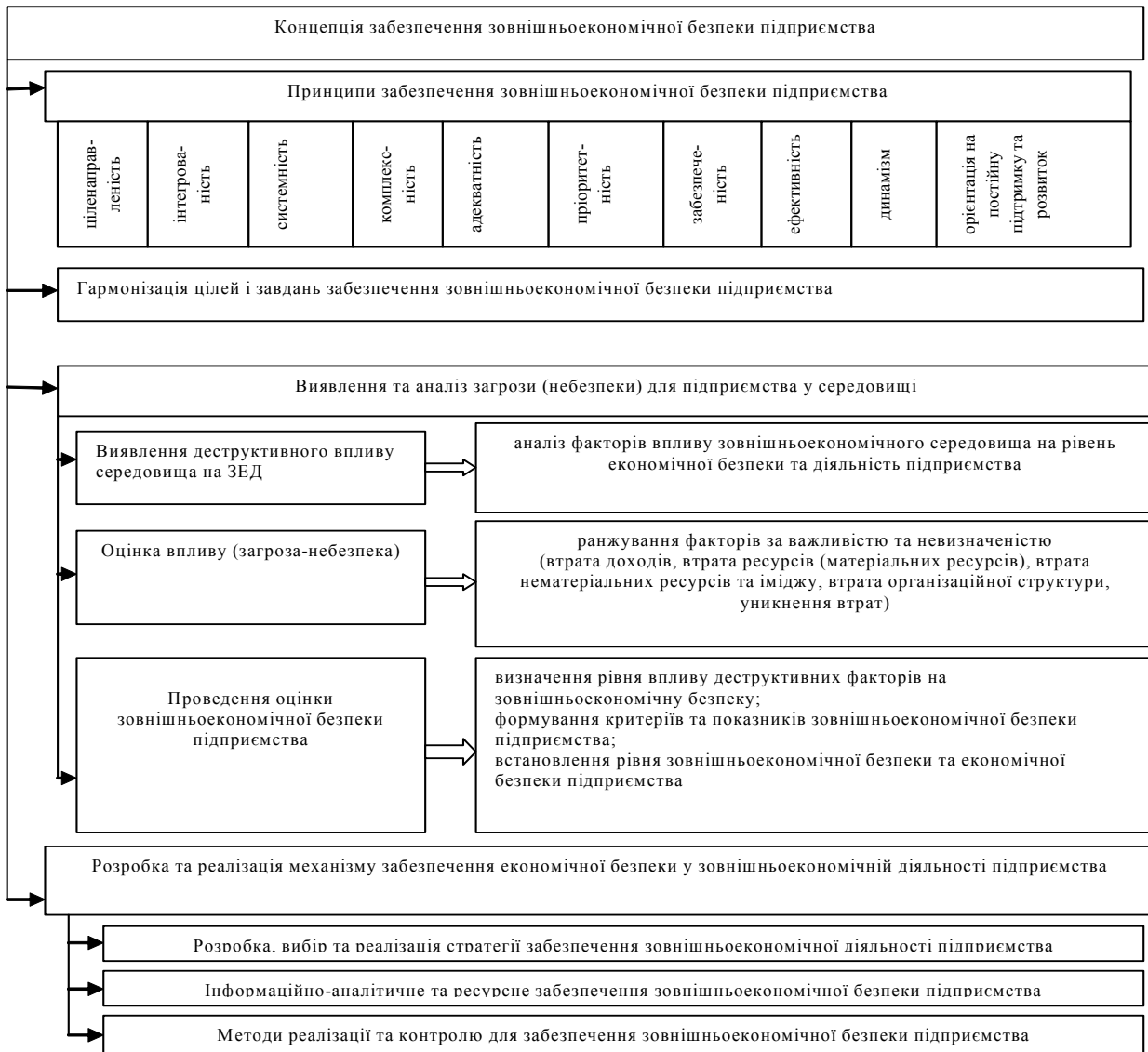

Рис. 1. Концепція забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства

Пріоритетність цілей безпечного розвитку не означає, що вони повинні завжди стояти першими в загальному списку цілей підприємства.

Беручи до уваги те, що у сфері забезпечення економічної безпеки існує одна раціональна мета - мінімізація витрат і збитків, то її необхідно забезпечувати на всіх рівнях, починаючи від загального рівня економічної безпеки до усіх її складових, в тому числі і зовнішньоекономічної. При цьому не завжди окремі елементи можуть відповідати цій меті, але за рахунок групового ефекту можна досягти бажаного результату.

Отже, найбільш важливими цілями управління економічною безпекою підприємства, які повинні гармоніювати між собою та з загальними цілями підприємства, є:

1. Забезпечення високої фінансової ефективності роботи підприємства і його фінансової стійкості і незалежності.
2. Забезпечення технологічної незалежності підприємства і досягнення високої конкурентоспроможності його технологічного потенціалу.
3. Висока ефективність менеджменту підприємства, оптимальність і ефективність його організаційної структури.
4. Високий рівень кваліфікації персоналу підприємства і його інтелектуального потенціалу, ефективність корпоративних НДДКР.
5. Високий рівень екологічності роботи підприємства, мінімізація руйнівного впливу результатів виробничої діяльності на стан навколишнього середовища.
6. Якісна правова захищеність всіх аспектів діяльності підприємства.
7. Забезпечення захисту інформаційного середовища підприємства, комерційної таємниці і досягнення високого рівня інформаційного забезпечення роботи всіх служб.
8. Забезпечення загальної захищеності персоналу підприємства, його капіталу, майна, комерційних інтересів.
9. Забезпечення інтересів підприємства у зовнішньоекономічній діяльності на зарубіжних ринках та з зарубіжними партнерами.

Наукова література виділяє кілька можливих стратегій щодо визначення можливих підходів досягнення зовнішньоекономічної безпеки на підприємстві, а саме:

- стратегію, яка орієнтована на миттєве реагування на реальну небезпеку, що виникла на підприємстві і направлена на виробничу діяльність, персонал, майно тощо (стратегія миттєвого реагування);
- стратегію попередження, прогнозування, дослідження небезпек і загроз з метою їх відвернення (попереджувальна стратегія);
- стратегію, направлена на обмеження небажаних впливів на об'єкт (стратегія обмеження впливу);
- стратегію, яка орієнтується на відновлення, компенсацію отриманого збитку. Її особливість полягає в тому, що вона може бути використана лише у випадку загрози і допорогової небезпеки (відновлювальна стратегія).

Отже, існуючі стратегії за наслідками результатів можна поділити на два напрями: перший – це стратегії, що забезпечують таку діяльність щодо забезпечення економічної безпеки, результатом якої є відсутність впливу загроз або створюють заслін її впливу. Другий напрям – це стратегії, які передбачають виникнення збитку, який компенсується діями, що передбачені відповідними стратегіями.

Застосування будь-якої стратегії своїм наслідком може мати кілька варіантів розвитку ситуації:

- на основі прогнозування і вживання своєчасних заходів, розвиток ситуації, що впливає на систему, ліквідується або коректується;
- при не зможі вплинути на ситуацію кардинально, підприємство вносить корективи щодо свого подальшого стратегічного розвитку;
- фактори впливу виявились руйнівними і підприємство не змогло подолати їх, зазнало краху, визнане банкрутом, ліквідоване.

Для забезпечення безпечного функціонування підприємства на зовнішньому ринку необхідно визначити механізм, який має включати вибір стратегії, розробку заходів, методів реалізації та контролю, формування необхідних ресурсів.

Висновки. Відповідно до розробленої концепції забезпечення зовнішньоекономічної безпеки розглядається як процес виявлення загроз, визначення показників, типів стратегій і розробки відповідних заходів на кожному з етапів зовнішньоекономічної діяльності підприємства, який спрямовано на досягнення основної мети забезпечення економічної безпеки діяльності, що полягає в підтримці тривалого й ефективного функціонування підприємства в перспективі.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [укл. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К. : Ірпінськ : ВТФ „Перун”, 2009. – 1736 с.
2. Економічна безпека : [навч. посіб. / за ред. З.С. Варналія]. – К. : Знання, 2009. – 647 с.
3. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : [навч. посіб./ за ред. Ю.В. Макогона]. – К. : ЦНЛ, 2006. – 424 с.

4. Козаченко Г.В. Декомпозиція управління економічною безпекою підприємства / Г.В. Козаченко, О.М. Ляшенко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 4. Т. 2. – С. 34–38.
5. Ліпкан В.А. Безпекознавство : [навч. посіб.] / Ліпкан В.А. – К. : Вид-во Європ. Ун-ту, 2003. – 208 с.
6. Микитенко В.В. Діагностика стратегічного потенціалу підприємства / В.В. Микитенко, І.А. Ігнат'єва // Вісник економічної науки України. – 2005. – № 2 (8). – С. 77–81.
7. Циганкова Т. Методичні принципи оцінювання потенціалу міжнародної діяльності підприємства / Т. Циганкова // Вчені записки КНЕУ : наук. зб. – 1998. – Вип. 1. – С. 128–132.
8. Франчук В.І. Загрози корпоративній безпеці як об'єкт дослідження / В.І. Франчук // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 9. – С. 148–154.

Надійшла 14.05.2012; рецензент: д. е. н. Нижник В. М.

УДК 330

Л. А. ГРИЦИНА

Хмельницький національний університет

СТАЛИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МІЖНАРОДНИХ ІНДЕКСІВ

Розкрито сутність сталого розвитку, його складові. Визначено сукупність міжнародних індексів, що оцінюють складові сталого розвитку країни. Визначено місце України серед країн світу за рівнем реалізації практики сталого розвитку.

The essence of sustainable development and its components was explained. The set of international indexes that evaluate the components of sustainable development was determined. The place of Ukraine among the countries in terms of sustainable development practices was determined.

Ключові слова: сталий розвиток, економіка, Україна, індекс конкурентоспроможності, глобальний інноваційний індекс, індекс людського розвитку, міжнародний індекс щастя, індекс екологічної ефективності.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Кризові явища початку XXI ст. ще раз підтвердили, що проблема розвитку світової економіки потребує всебічного аналізу та досліджень. Відмінністю сучасного етапу розвитку є виникнення великої кількості загроз і протиріч, які ставлять під сумнів майбутній розвиток людства.

Як наслідок особливої актуальності набуває питання пошуку нових підходів до розвитку економіки, які б дозволили подолати існуючі обмеження та загрози. Однією з нових теоретичних доктрин є концепція сталого розвитку, яка виступає альтернативою парадигмі економічного зростання, що ігнорує екологічну небезпеку від розвитку за екстенсивною моделлю. Ідея концепції сталого розвитку ґрунтується на спростуванні фундаментальної основи традиційної економіки – можливості необмеженого економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що дослідженню проблем сталого розвитку, оцінки досягнень країн у цьому напрямі присвячено багато праць вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема Б. Данилишин, М. Деркач, Л. Гринів, А. Шапар, О. Гранберг, Г. Дейлі, Г. Одум та багатьох інших. Проблема оцінки складових сталого розвитку активно досліджується і міжнародними організаціями, такими як ООН, Світовий банк, Всесвітній економічний форум, Всесвітній фонд дикої природи тощо [1–7].

Постановка завдання. Готуючи дану статтю ми ставили собі за мету не лише дослідити сутність сталого розвитку, визначивши його складові елементи та особливості їх взаємодії; а й оцінити стан запровадження концепції сталого розвитку в Україні за допомогою аналізу значень провідних міжнародних індексів, які характеризують досягнення країни за окремими елементами розвитку.

Основний матеріал дослідження. Термін «сталий (стійкий) розвиток» з'явився в природокористуванні, зокрема в рибному та лісовому господарстві. Під цим терміном розумілася система експлуатації природних ресурсів, при якій вони не виснажуються і мають можливість природного відтворення.

Початком формування сучасного бачення поняття «сталий розвиток» послужила, висунута на початку 1970-х рр. американськими ученими на чолі з Д. Форрестером, Д. Медоузом, теорія «меж зростання», яка передбачає, що при збереженні існуючих тенденцій зростання світового населення, зростання післявоєнного промислового виробництва і, як наслідок, експоненціального збільшення забруднення довкілля і виснаження природного потенціалу планети настане так звана «глобальна катастрофа».

Сам термін «сталий розвиток» («sustainable development») отримав широке поширення з 1987 року, коли була опублікована доповідь Всесвітньої комісії ООН щодо довкілля і розвитку «Наше спільне майбутнє», відома як доповідь Р. Х. Брундтланда. У ній стійкий розвиток визначався як розвиток, при якому нинішні покоління задовольняють свої потреби, не позбавляючи майбутні покоління можливості задовольняти власні потреби [1].

У формуванні концепції стійкого розвитку вагому роль відіграє діяльність ООН. У таблиці 1